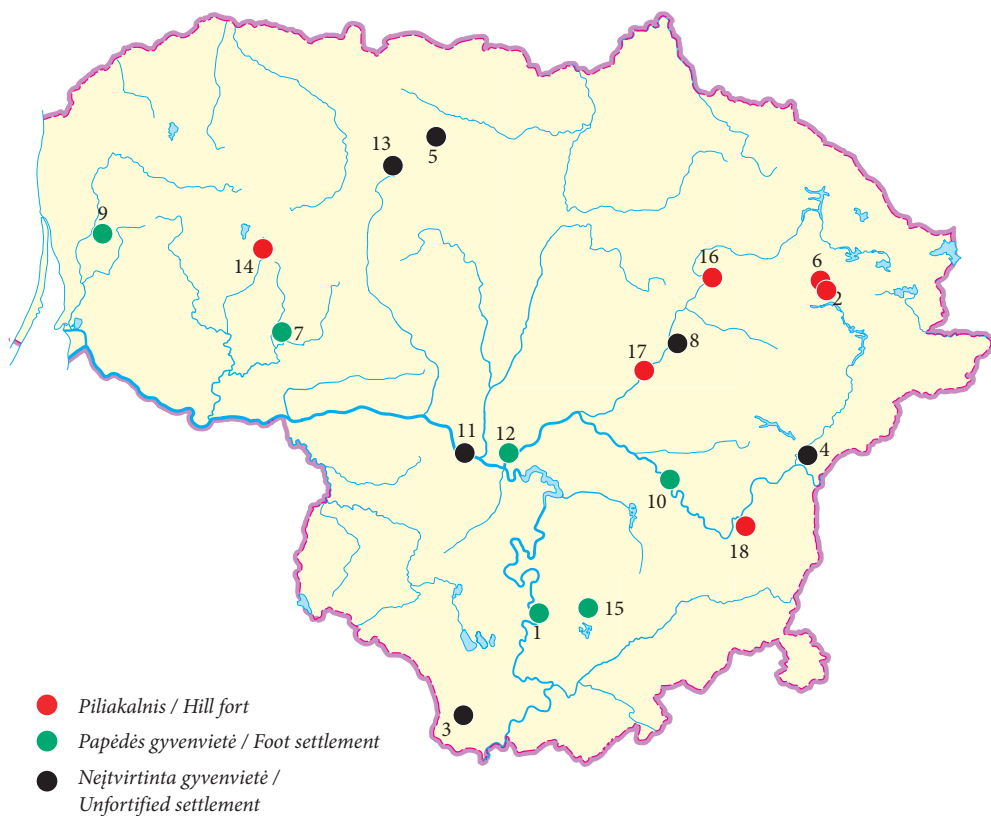

II. Piliakalniai ir geležies amžiaus gyvenvietės

Iron Age Hillforts and Settlements

Agnė Čivilytė, Vytenis Podėnas,
Rokas Vengalis

Antilgės piliakalnis

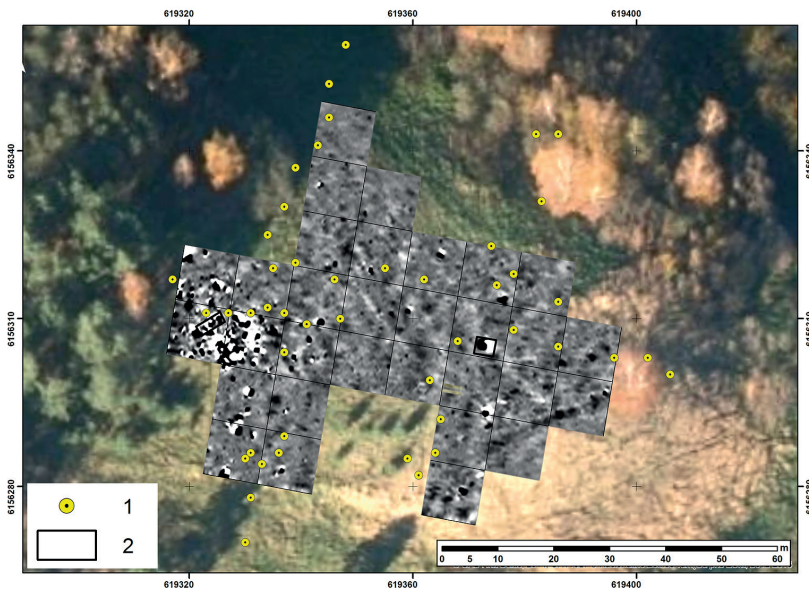
Antilgės piliakalnis (UK 3572) (Utenos r., Daugailių sen.) įrengtas atskiroje kalvoje į ŠV nuo Sylio ežero. Aikštelė ovali, pailga R–V kryptimi, 85x47 m dydžio, iškilium viduriu. Šlaitai statūs, 8–25 m aukščio. Piliakalnio P dalyje žemiau šlaito išlikusi kelių metrų pločio terasa, už kurios toliau tęsiasi statūs šlaitai Sylio ežero link. Į piliakalnį veda pastaruoju metu išvažinėtas kelias, smarkiai žalojantis piliakalnio buvusį reljefą ir kultūrinį sluoksnį jo storiuosiose vietose. Piliakalnis anksčiau netyrinėtas, todėl iki šiol trūko tikslesnės informacijos apie jo raidą ir kultūrinio sluoksnio išlikimą, tačiau per ankstesnes žvalgomasias ekspedicijas surinkta brūkšniuotoji ir lygiu paviršiumi keramika, minima rasta kaulinė yla nurodo buvusį ankstyvą piliakalnio kultūrinį horizontą.

Siekiant surinkti naujų duomenų apie ankstyvuosius piliakalnius Lietuvoje, nustatyti Antilgės piliakalnio kultūrinio sluoksnio paplitimą ir patikslinti chronologiją, 2016 m. atlikti dviejų etapų žvalgomieji tyrimai. Pirmiausia atlikti geofizikiniai tyrimai magnetometru 3100 m² plote ir ištirtos sistemingos gręžinių eilės (46 gręžiniai). Antruoju etapu vykdyti ardomieji tyrimai dviejose piliakalnio aikštelės vietose, iš viso 20,5 m² plote (1 pav.).

Magnetogramoje ryškiai atsispindi turistinės veiklos žalojama piliakalnio aikštelės V dalis, kurioje dirvožemyje įstrigusios metalinės šiukšlės sukelia per didelį triukšmą, kad būtų įmanoma šios aikštelės dalies analizė. Potencialesnių anomalijų tolesniems tyrimams aptikta

1 pav. Antilgės piliakalnio 2016 m. tyrimų situacinis planas ant magnetogramos: 1 – gręžinių vietos; 2 – tirtų perkasų 1 ir 2 vietos. V. Podėno brėž.

Fig. 1. Situation plan of the 2016 investigation at Antilgė Hillfort on a magnetogram: 1 – borehole sites; 2 – the sites of trenches 1 and 2.

0 3 cm

2 pav. Kauliniai dirbiniai, aptikti tiriant Antilgės piliakalnį. V. Podėno nuotr.

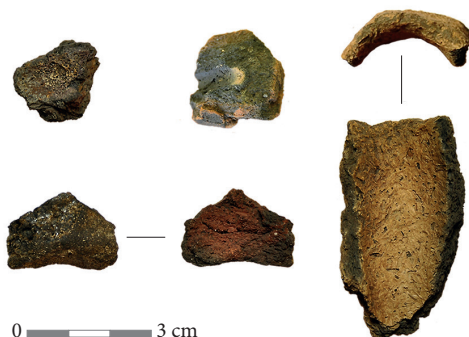
Fig. 2. Bone artefacts discovered during the investigation of Antilgė Hillfort.

3 pav. Geležiniai radiniai, aptikti tiriant Antilgės piliakalnį: A – yla, surasta perkasoje 2; B – lazdelinis smeigtukas, surastas perkasoje 1. V. Podėno nuotr.

Fig. 3. Iron artefacts discovered during the investigation of Antilgė Hillfort: A – the awl found in trench 2; B – the crook-shaped pin found in trench 1.

0 3 cm

0 3 cm

aikštelės R dalyje. Taip pat gręžiniais kai kuriose piliakalnio aikštelės vietose pavyko aptikti iki 3 kultūrinių horizontų. Ryškiausi kultūrinio sluoksnio likučiai – kelių metrų pločio terasoje, juosiančioje piliakalnį, kurioje 1 m gręžiniais nejudintas gruntas nepasiekta.

Perkasa 1 parinkta vienoje turistinės veiklos labiausiai žalojamų aikštelės vietų, piliakalnio aikštelės V dalyje. 5x2 m dydžio perkasa orientuota PV–ŠR kryptimi. Joje surinkta didžioji dalis radinių: 1100 buitinės keramikos fragmentų (5514,4 g), 19 individualiųjų radinių, daugiausia kaulo dirbinių, nurodančių šioje vietoje ryškų I tūkst. pr. Kr. horizontą (2 pav.). Taip pat perkasoje aptiktas geležinis lazdelinis smeigtukas (3:B pav.), tačiau tikslesnės kultūrinio sluoksnio susidarymo chronologijos tipologiniu būdu nustatyti nebuvo galimybių, nes neaptikta kaulinių smeigtukų galvučių ar kitų radinių, galinčių padėti tiksliau datuoti kompleksą.

Visi moliniai perkasoje 1 aptikti dirbiniai yra susiję su metalurgija (4 pav.). Tarp jų du sustiklėję tiglių fragmentai, kurių forma būdingesnė geležies amžiaus metalurgijai. Jie viena-sluoksniai, su ryškiais deformacijos požymiais dėl kaitros. Antrojo radinio vidinėje sienelėje taip pat išliko lydymo metalo liekanų. Aptikta liejimo forma galėtų būti skiriama dviejų tipų dirbiniams, todėl aiškiai datavimo nepatikslinka. Ji primena liejimo formas žiedo formos dirbiniams (antkablėms, apyrankėms ar žaliavos žiedams), būdingiems vėlyvajam bronzos amžiui, tačiau taip pat galėtų būti skirta lieti smeigtuko adatai. Liejimo formoje atsispaudęs tiesios adatos negatyvas suponuoja būtent pastarąją interpretaciją. Be aiškesnių smeigtuko galvučių požymių, liejimo formos datavimo nustatyti neį-

4 pav. Moliniai dirbiniai, susiję su metalurgija. V. Podėno nuotr.

Fig. 4. Earthenware artefacts connected with metallurgy.

manoma. Aptikti du keistos tiesios pailgos formos moliniai dirbiniai su nedidele anga. Jų paviršiuje atsispaudusios organikos liekanos, o molio masėje yra pavienių smulkių mineralinių priemaišų. Be aiškių analogijų galima tik kelti hipotezę, kad dirbinys galėjo būti naudotas kaip tarpinė tarp dumplių ir žaizdro, siekiant išsaugoti dumplę. Pūstuvai – tarpinė tarp dviejų šių elementų – galėjo būti molinis arba tošinis.

Perkasoje atidengti 5 objektai, sietini su didesnėmis, apie 20–22 cm skersmens stulpavietėmis, galėtų nurodyti kelių nevienalaikių pastatų buvimą šioje vietoje (5, 6 pav.). Perkasoje 1 stratigrafija buvo gana homogeniška ir beveik tapati visuose pjūviuose. Velėnos ir viršutinio tamsiai pilko smėlio sluoksnis buvo 4–16 cm storio. Po juo visoje perkasoje atsidendė nuo 16 iki 36 cm storio kultūrinis sluoksnis, po kuriuo fiksuojama bendra humuso išplovimo į apatinius horizontus tendencija, kurios ryškiausias žymės siekė iki 22 cm storį perkastos PV dalyje. Nejudintas gruntas perkasoje visur buvo geltono smulkaus smėlio sluoksnis su geležies oksidų priemaišomis.

Perkasa 2 parinkta piliakalnio aikštelės R dalyje pagal ryškią magnetinę anomaliją. Tirtas 3,5x3 m dydžio plotas orientuotas ŠV–PR kryptimi. Ištyrus perkasą 2, paaiškėjo, kad ryškią magnetinę anomaliją sukėlė 1,04x0,93 m dydžio akmuo, gulėjęs ant nejudinto grunto (7 pav.). Jo apdirbimo žymių neaptikta, bet į V nuo jo buvo suardyta akmenų grindinio (?) dalis, o piliakalnio naudojimo metu riedulys, be abejo, buvo atidengtas. Kitų struktūrų ar objektų perkasoje 2 neaptikta.

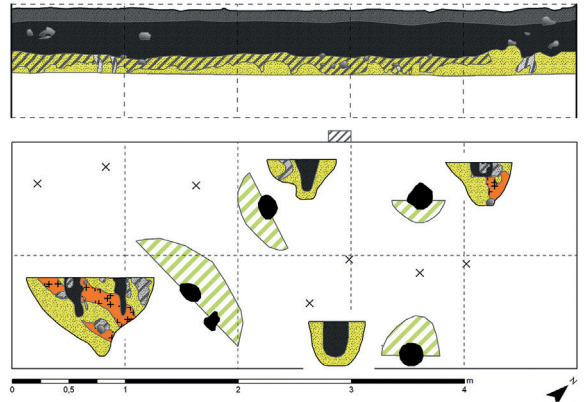
Perkastos 2 stratigrafija labai panaši į fiksuotą perkasoje 1. Po 9 cm storio velėna iš karto atidengtas nuo 15 iki 46 cm storio kultūrinis sluoksnis. Giliau pastarojo humusingo sluoksnio plovimo žymių aptinkama iki 19 cm storio nejudintame geltono smėlio sluoksnyje.

Perkasoje surinktos 482 ankstyvosios ir ryškiai briaunuotos brūkšniuotosios keramikos stilių šukės, 4 individualūs radiniai, tarp kurių geležinė yla (3:A pav.), kaulinių kaltelio ir smeigtuko fragmentai, akmeninis trintuvas.

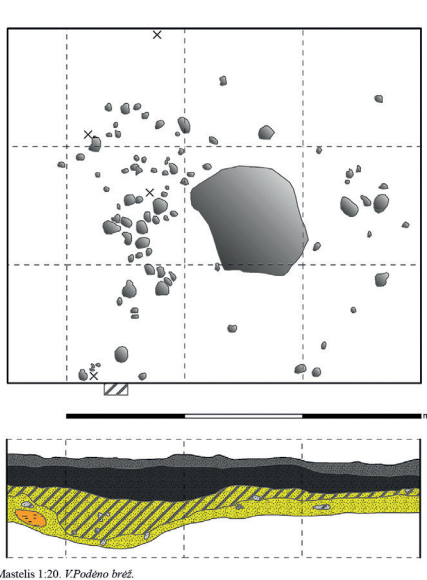
5 pav. Perkasa 1 tyrimų metu, nejudintame grunte atsidendusios stulpavietės. V. Podėno nuotr.

Fig. 5. Postholes unearthed in natural soil during the excavation of trench 1.

6 pav. Perkasoje 1 aptiktų stulpaviečių planas ir jų pjūviai bei bendras perkastos ŠV pjūvis. V. Podėno brėž.

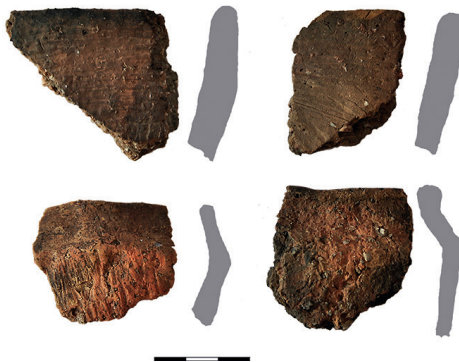
Fig. 6. A plan of the postholes discovered in trench 1 as well as their sections and the NW general profile of the trench.

Mastelis 1:20. V. Podėno brėž.

7 pav. Perkasoje 2 aptikto suardyto grindinio (?) planas ir perkasoje P pjūvis. V. Podėno brėž.

Fig. 7. A plan of the disturbed paving (?) discovered in trench 2 and the S profile of the trench.

8 pav. Būdingiausi keramikos pakraštėliai iš 2016 m. tyrimų. V. Podėno nuotr.

Fig. 8. The most characteristic pottery rims from the 2016 investigation.

Abiejose perkasoje buitinė keramika siejama su brūkšniuotosios keramikos kultūra (8 pav.). Retai pasitaikančią keramiką lygiu paviršiumi galima vertinti kaip vyraujančios brūkšniuotosios keramikos paviršiaus apdirbimo variaciją, nes ji išlaikė visus kitus jos stiliaus bruožus (formą, molio masę ir kt.). Anksčiau brūkšniuotajai keramikai neabejotinai priskiriamų S ir I tipo pakraštėlių aptikta 18 (37,5 %) iš 48 stilistinę identifikaciją leidžiančių radinių. 24 (50 %) iš aptiktų reprezentatyvių pakraštėlių skirtini K1 tipui – ryškiai briaunuotajai keramikai, būdingai I a. pr. Kr. – II a. po Kr., o vėlyviausiam brūkšniuotosios keramikos tipui (K2), datuojamam tik II a. po Kr., priskiriami 5 pakraštėliai (10,4 %). Vieno indo sienelė priminė C formos buitinę keramiką, kuri tiksliau nedatuojama, bet, atrodo, galėjo būti aiškesnės funkcijos, t. y. dubenėlio, fragmentas. Be to, tyrimų metu aptikta ir keletas būdingų pirmiems amžiams po Kr. gludintos keramikos fragmentų.

Antilgės piliakalnyje gyventa keletą kartų nuo I tūkst. pr. Kr. iki II a. po Kr. Apygyvendinimo pradžia nėra aiški. Neaptikus papėdės gyvenvietės liekanų ar vėlesnės grublėtosios keramikos, galima teigti, kad piliakalnis nuo II–III a. po Kr. sandūros apleistas, jame niekas negyveno.

Antilgė Hillfort

In the summer of 2016, the investigation of Antilgė (Utena District) Hillfort was begun. Prior to any excavation, a magnetic survey was conducted in 3100 m² and 46 boreholes were made in the enclosure. Afterwards two trial trenches (a total of 20.5 m²) were excavated (Fig. 1). During the investigation, it was determined that the cultural layer had survived throughout the enclosure. 1st-millennium BC and 1st–2nd-century AD finds were discovered

in trench 1, which was excavated in this part of the hillfort and five objects, all of which could have belonged to building postholes, were recorded (Figs. 5, 6). An attempt was made to check a magnetic anomaly in area 2, but the investigation ascertained that it had been caused by a stone (Fig. 7)

A large quantity of brushed pottery, which belonged to all of its styles: early, with corner articulation, and with inflected articulation, was collected at the hillfort. Several fragments of burnished pottery, bone artefacts characteristic of the 1st millennium BC (Fig. 2), and earthenware artefacts connected with metallurgy (Fig. 4) were discovered. One mould could have been used for casting ring-shaped artefacts or pin shafts. The other discovered artefacts are characteristic 1st millennium AD hillfort horizons: an iron crook-shaped pin and an iron awl (Fig. 3).

Agnė Čivilytė, Vytenis Podėnas,
Rokas Vengalis

Garnių piliakalnis I

Ankstyviausi vėlyvojo bronzos amžiaus piliakalniai Lietuvoje reti, daugiausia jų aptinkama šalies ŠR dalyje. Paskutinį kartą mokslinius tyrimus Sokiškių, Kerelių ir Juodonių piliakalniuose XX a. 9 dešimtmetyje vykdė E. Grigalavičienė (LA, t. 5, V., 1986, p. 89–138; LA, t. 8, V., 1992, p. 85–105; LA, t. 9, V., 1992, p. 41–91). Po jų nauji duomenys, papildantys mokslinę informaciją apie ankstyviausią piliakalnių raidos etapą, renkami daugiausia atliekant muziejuose saugomų radinių antrines analizes ar vykdant archeologinius tyrimus paveldosaugos tikslais (žr. *ATL 2011 metais*, 2012, p. 56–59).

Pastaruoju metu ryškiausia piliakalnių tyrimų tendencija – naujų piliakalnių atradimas, registravimas ir pirminės, paviršinės, informacijos apie juos surinkimas. Tačiau didėjantis atotrūkis tarp kiekybinių ir kokybinių žinių apie piliakalnius verčia aktualinti piliakalnių mokslinius tyrimus ir atkreipti dėmesį į jau kurį laiką žinomas, bet iki šiol netyrinėtas archeologines vietas. Garnių piliakalnį I žvalgomoios ekspedicijos lankė bent 4 kartus, buvo surinkta I tūkst. pr. Kr. I pusės radinių: ankstyvosios brūkšniuotosios ir lygiu paviršiumi keramikos. A. Simniškytė 2008 m. (*Daugailių kraštas ir žmonės*, Utena, 2008, p. 37) šių ekspedicijų metu surinktoje kolekcijoje identifikavo molinę liejimo formą Meliario tipo kirviui bei patikslino Garnių piliakalnio I chronologiją iki vėlyvojo bronzos amžiaus. Tačiau žvalgant surenkami radiniai tik iš dalies atskleidžia piliakalnio archeologinę vertę. Ankstesnių ekspedicijų metu taip pat pažymėta, kad piliakalnis yra labai suardytas arimų, todėl nuspręsta 2016 m. patikrinti, ar išlikęs archeologinis sluoksnius, jį lokalizuoti bei patikslinti jo chronologiją.

2016 m. papildomai žvalgytas paviršius, atlikti geofizikiniai tyrimai magnetometru (atliko R. Vengalis) 1800 m² plote, atsitiktiniais ir sisteminga gręžinių eile surinkti pirminiai duomenys apie kultūrinio sluoksnio lokalizaciją bei atlikti ardomieji tyrimai dviejose piliakalnio aikštelės vietose, iš viso 24 m² plote (1 pav.).

Perkasa 1 parinkta gręžiniais aptikus kultūrinio sluoksnio likučių piliakalnio PV dalyje, prie aukštesniojo (geriau išlikusio?) pylimo. Perkasa orientuota PR–ŠV kryptimi, 6x2 m dydžio. Joje surinkti 495 (iš 524 surinktų 2016 m.) ankstyvosios brūkšniuotosios keramikos fragmentai, apie 1100 kaulų fragmentų ir 18 individualių radinių, be to, aptiktas 1 objektas (2 pav.) – neaiškios paskirties duobė.